

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรว่าด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด

Selected Local History on Roi Et Province

พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์¹ อภินันท์ ทะสุนทร² เจษฎา ลิศธนบวรพงษ์³

Pongsawut Rachjun, Apinun Thasunthorn, Jetsita Lerttanabawonpong

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความนี้ มุ่งนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรว่าด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในด้านประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ในอดีตความหมายของ “ประวัติศาสตร์” มักอธิบายว่า ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องอดีตที่เกิดขึ้นมาแล้ว 25 ปี หรือบ้างเสนอว่า ต้องเกิดมาแล้ว 10 ปี ซึ่งปัจจุบันถือว่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตอาจเป็นเมื่อวานนี้หรือไม่ก็วินาทีที่ผ่านมาเป็นประวัติศาสตร์เช่นกัน ดังนั้น ก่อนการเริ่มประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรจะเข้าใจคำว่า “ประวัติศาสตร์” (History) เสียก่อน เพราะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะมีคำอธิบายกว้าง ๆ จากคำว่า ประวัติศาสตร์แต่มีขอบเขตหรือมีข้อที่แตกต่างไปบ้าง ส่วนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้คนทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตผู้คนนอกศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง จึงทำให้เนื้อหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมารวมกัน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรจะทำให้เห็นภาพอดีตของสังคมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงช่วยเติมภาพอดีตของผู้คนและเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยให้สมบูรณ์

คำสำคัญ (Words): ประวัติศาสตร์; ท้องถิ่น; คัดสรร

Abstract

This article purposes to selected local history about Roi Et Province with the aim of building an understanding of history In the past, the meaning of “History” often describes history Is it a story that happened 25 years ago, or some suggest that it must have been 10 years ago. Today it is considered that the story

Received: 2021-01-29 Revised: 2021-03-15 Accepted: 2021-03-18

¹ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University, E-mail: seat007@outlook.com

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ Lecturer in Political Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat University, E- mail : kingkongfc1@gmail.com

³ นักวิชาการการเงินและบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด Finance and Accounting Analyst, Roi Et Rajabhat University, E - mail : cessita.lert@gmail.com

that happened in the past may be yesterday or the last few seconds is history as well. Local should understand the word "History" first, because local history has a broad description of the word history, but has some scope or differences. Local history is a study that focuses on the lives of ordinary people and especially those outside the center of political power. Thus bringing together the contents of local history Selected local history gives a clearer picture of the past of Thai society, therefore local history complements the people's past and Thai history stories.

Keywords: History; Local; Selected

บทนำ (Introduction)

“ประวัติศาสตร์” เป็นความพยายามของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งที่จะอธิบายถึงความเป็นมาในอดีตของตน อดีตก็เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์เช่นเดียวกันกับภูเขา ลม ออกซิเจน สังคม การปกครอง ฯลฯ เนื่องจากอดีตเป็นส่วนหนึ่งของเวลาอันไม่อาจแยกออกจากปัจจุบันหรืออนาคตได้ ดังนั้น อดีตจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าใจ” หรืออีกอย่างที่ว่า ไฮน์ริค วินเคเลอร์ (Heinrich Winkler) กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์ไม่อาจทำหน้าที่เล่าเหตุการณ์ในอดีตอย่างเดียว แต่ต้องทำหน้าที่วิจัยสภาพที่เกิดขึ้นด้วย นี่คือนหน้าที่ทางสังคมของประวัติศาสตร์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557)

เมื่อประวัติศาสตร์มีหลายประเภท บริบททางสังคมแต่ละแห่งก็ต่างกัน ความคิดของมนุษย์ จึงหลากหลาย ประวัติศาสตร์จึงไม่เพียงแต่มีข้อมูลที่มีปริมาณมหาศาล แต่ยังมีวิธีการจำแนกข้อมูล อธิบายข้อมูลและระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกันด้วย เช่น ชื่อเมืองว่า “ร้อยเอ็ด” ได้จากชื่อในตำนานอุรังคธาตุ (คำบอกเล่าความเป็นมาของพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) ว่าเมืองร้อยเอ็ดประตุ เพราะเป็นเมืองใหญ่มีบริวาร ถึง 101 เมือง กับประตุเมือง 101 ประตุ ต่อมาได้มีข้อโต้แย้งจากผู้รู้บางท่านว่า “เมืองนี้มีเพียงสิบเอ็ดประตุเท่านั้น เพราะการเขียนตัวเลขสิบเอ็ดของคนอีสานและคนลาวสมัยก่อนนั้นเขียนว่า 101 ซึ่งต่อมาคนไม่เข้าใจการเขียนการอ่านของคนอีสาน จึงอ่านผิดไปเป็นหนึ่งร้อยเอ็ดหรือร้อยเอ็ด ด้วยเหตุนี้เมืองที่ควรจะชื่อว่า เมืองสิบเอ็ดประตุจึงกลายเป็นเมืองร้อยเอ็ดประตุไป”

จากที่กล่าวในข้างต้นจะเห็นได้ว่า นี่คือการบอกพร่องหรือความหลงลืมหรือการจงใจลืมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประวัติศาสตร์คัดสรรนำเสนอ” ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งคัดสรรนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายเส้นทางสายไหมอย่างรอบด้าน ซึ่งการนำเสนอแบ่งเป็น 4 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรก : ประวัติศาสตร์ ส่วนที่สอง: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนที่สาม: ประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด และส่วนสุดท้ายเป็นการสรุป

ประวัติศาสตร์

บทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรว่าด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้เขียนแบ่งขอบเขตเนื้อหาในบทความ ตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของประวัติศาสตร์

นักวิชาการไทยและต่างประเทศ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์ไว้อย่างหลากหลาย ดังต่อไปนี้

สืบแสง พรหมบุญ ให้ทัศนะคำว่า “ประวัติศาสตร์” ว่า มาจากภาษาอังกฤษ history ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า historia แปลว่าการสืบสวน ผู้ที่ประดิษฐ์ คำดังกล่าวคือ เฮโรโดตัส (herodotus) ชาวกรีก ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 2,000 ปี เฮโรโดตัสได้ตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดกรีกกับเปอร์เซียจึงทำสงครามกัน และเพราะเหตุใดซึ่งกรีกเป็นชาติเล็กจึงสามารถรบชนะเปอร์เซียซึ่งเป็นชาติใหญ่กว่าได้ หลังจากนั้นเขาจึงทำการค้นคว้า สืบสวน สอบสวนจากสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบต่าง ๆ (สืบแสง พรหมบุญ, 2521)

ขจร สุขพานิช ให้ความหมายประวัติศาสตร์ ว่าเป็น “เป็นเรื่องราวของคนที่มีการจดบันทึกไว้” (ขจร สุขพานิช, 2521)

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุกด้าน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2519)

เลโอโพลด์ ฟอน รันเก (Leopold von ranke, 1795 - 1886) ชาวเยอรมัน ได้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ไว้ว่า “ประวัติศาสตร์เคยได้รับหน้าที่การตัดสินอดีต เพื่อสั่งสอนปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ของอนาคต หน้าที่เช่นนี้ “ประวัติศาสตร์ต้องการแสดงให้เห็นแต่เพียงว่าเกิดอะไรขึ้นจริงๆ” (It wants to show only what really happened - wie es eigentlich gewesen)

อี เอช คาร์ (E.H.Car) ชาวอังกฤษให้ความหมายว่า ประวัติศาสตร์คือ “เรื่องราวอันต่อเนื่องของการโต้ตอบระหว่างนักประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง และเป็นบทสนทนาที่ไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525)

2. ลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์คือ เรื่องของอดีต หรือเรื่องที่ผ่านมาแล้ว ความเข้าใจดังกล่าวมิได้ครอบคลุมลักษณะสำคัญของคำว่า ประวัติศาสตร์ ไว้ได้ทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์ มีลักษณะ ดังนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พัตถิยะ, 2525)

2.1) การศึกษาประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาอดีต อดีตของประวัติศาสตร์เป็นอดีตของมนุษย์ โดยมุ่งตอบคำถาม มนุษย์มีกำเนิดมาอย่างไร ทำอะไรไว้บ้าง และเพราะอะไรจึงทำเช่นนั้น อดีตของประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับอดีตของมนุษย์จำนวนมาก แต่ถ้าเป็นจำนวนน้อยคนจำนวนน้อยนั้นต้องสามารถเป็นตัวแทนของคนจำนวนมากได้ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เป็นสังคมทุนนิยมเด่นชัดขึ้น ความพยายามที่ทำให้ไทยก้าวไปสู่ระบบอุตสาหกรรมโดย

สร้างระบบพื้นที่ทางเศรษฐกิจ (infrastructure) อาทิ ไฟฟ้า ถนน เขื่อน สะพาน รวมทั้งได้เปลี่ยนแปลงชีวิตชาวไทย สอดคล้องกับคำขวัญในขณะนั้นว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”

2.2) ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของมิติเวลา คือการศึกษาอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของเวลา มิติเวลา ณ ที่นี้คือช่วงเหตุการณ์หนึ่งที่แตกต่างกันไปจากช่วงเหตุการณ์อื่น ๆ แล้วจึงให้เวลากับจุดเริ่มต้นเหตุการณ์ และเมื่อเหตุการณ์จบลงที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน ดังเช่น ถ้าตั้งคำถามว่า เมืองมหาสารคามซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2408 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีการขยายตัวอย่างไร อาจตอบได้ว่าเมืองมหาสารคามมีการขยายตัวตามมิติเวลา 4 ช่วง ดังนี้คือ ช่วงแรกการขยายตัวจากผลที่เกิดจากเจ้าเมืองมหาสารคาม ซึ่งมี 3 คน คือ พระเจริญราชเดช (กวด) พระเจริญราชเดช (ฮึง) และพระเจริญ ราชเดช (อุ่น) ผู้คนชาวเมืองได้อาศัยอยู่บริเวณใกล้ ๆ กับโง (บ้าน) เจ้าเมือง ต่อมาเมื่อทางราชการได้ยุบระบบกินเมือง ได้ตั้งกระทรวงมหาดไทยและได้ส่งผู้ว่าราชการเมืองหรือผู้ว่าราชการจังหวัดมาแทนเจ้าเมือง สถานที่ราชการได้จัดสร้างขึ้นแทนโง เจ้าเมือง ผู้คนได้เริ่มขยายตัวไปตามสถานที่ราชการต่าง ๆ ช่วงที่สาม เมื่อสถาบันการศึกษาได้สร้างขึ้นทั้งมหาวิทยาลัยครูมหาสารคาม (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม) โดยเฉพาะวิทยาลัยวิชาการศึกษา (ต่อมาเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม) มีผลให้ผู้คนเริ่มขยายตัวมาทางตะวันตกของเมืองบริเวณใกล้ ๆ สถาบันทั้งสองแห่ง และช่วงปัจจุบันได้มีการขยายตัวของการลงทุนจากนักธุรกิจตามเส้นทางต่างๆ ของเมือง ดังนั้น ความเจริญจึงกระจุกตัวอยู่ในเมืองมหาสารคามและบริเวณรอบ ๆ สถาบันศึกษา ทั้ง 4 แห่ง และช่วงที่สี่ (2525 - ปัจจุบัน) นักลงทุนเริ่มลงทุนบริเวณเส้นทางจากชายขอบของความเจริญรอบ ๆ สถาบันการศึกษา ดังกล่าว การซื้อขายที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าและก่อสร้างหอพัก เรือนอาศัย นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

2.3) ประวัติศาสตร์ไม่มีจุดมุ่งหมายหาทฤษฎีการศึกษาทางสังคม (Social science) ซึ่งได้รับแนวคิดอิทธิพลทางวิทยาศาสตร์ คือพยายามแสวงหาความเหมือนกันของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสังเกตและรวบรวมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันจนแน่ใจว่าเป็นเช่นนั้นเสมอ จึงเกิดความรู้จนตั้งทฤษฎีขึ้น (Theory) เช่น ทฤษฎีอุปสงค์และอุปทาน (Demand and supply theory) ที่ว่า เมื่อสินค้ามีปริมาณมากราคาจะถูกลง และสินค้ามีจำนวนน้อยราคาจะสูงขึ้น เนื่องจากมีความต้องการมากขึ้นหรือทฤษฎีทางการเมือง เช่น ถ้าผู้ปกครองกดขี่เข้มเหกราษฎร ราษฎรจะลุกฮือขึ้นมาล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองนั้น

2.4) การเข้าใจอดีตของสังคมมนุษย์ คือ การศึกษาว่ามนุษย์ต้องการทำอะไรบ้าง เกิดอะไรขึ้นบ้าง เพราะเหตุใดและเป็นอย่างไร ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการบรรยายและอธิบาย การบรรยายคือการตอบคำถาม ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร ส่วนการอธิบายคือการตอบคำถาม ทำไม อย่างไร โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่าประวัติศาสตร์คือ การเล่าเรื่องหรือเป็นการบรรยาย แต่แท้จริงประวัติศาสตร์ยังต้องการคำอธิบายอีกด้วย ซึ่งต้องถามว่าทำไม และอย่างไรกับเหตุการณ์ต่างๆ

2.5) ประวัติศาสตร์ใช้หลักฐานชั้นต้น (Primary sources) และหลักฐานชั้นรอง (Secondary sources)

การศึกษาประวัติศาสตร์นั้น ผู้ศึกษาใช้หลักฐานที่สองประเภทแต่ประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับหลักฐานชั้นต้นมากกว่า หลักฐานชั้นต้น หมายถึง หลักฐานที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้สร้างหลักฐานหรือผู้พูด เขียนอยู่ในเหตุการณ์นั้น ส่วนหลักฐานชั้นรองหมายถึงหลักฐานที่ผู้พูดผู้เขียนหลักฐานไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์แต่ได้ยินได้ฟังมาแล้วนำมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ทราบ ดังเช่นกรณีของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่ทรงมีพระราชหัตถเลขากล่าวถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์นี้ ไม่มีศาสนา ไม่มีศีล ไม่มีธรรม วันหนึ่งอาจพูดอย่างหนึ่งและวันหนึ่งอาจกลับกลอกเสียก็ได้ และข้าพเจ้าจะลืมไม่ได้เลยว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้ได้เคยลิเอาราชอาณาเขตของราชวงจักรีไปขายฝรั่งเศสเสีย 3-4 คราวแล้ว ถ้าให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้เป็นผู้สำเร็จราชการลูกข้าพเจ้าอาจไม่มีแผ่นดินอยู่ก็ได้” ซึ่งพระราชหัตถเลขาดังกล่าวเป็นหลักฐานชั้นต้น นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างอื่น ๆ ที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้นที่ยังเป็นปัญหาอีก

กล่าวโดยสรุป ประวัติศาสตร์ หมายถึง การบรรยายและอธิบายถึงเรื่องราวในอดีต โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลง ของสังคมในมิติเวลาและให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานโดยเฉพาะหลักฐานชั้นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนจึงมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านั้น ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. ความหมายประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

นักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์ไว้อย่างหลากหลายดังต่อไปนี้

โดยทั่วไป “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” คือเรื่องราวในอดีตของพื้นที่ที่อยู่นอกเมืองหลวงหรือราชธานี เรื่องราวที่เสนอมุ่งเน้นและสถานที่สำคัญ ถ้าเป็นบุคคลมักเป็นเจ้าเมือง ผู้ว่าราชการเมือง ข้าหลวงจากส่วนกลาง พระภิกษุที่มีชื่อเสียงหรือข้าราชการคนสำคัญ และถ้าเป็นสถานที่มักเป็นพระบรมธาตุหรือสถานที่ประดิษฐานพระธาตุ โบสถ์ที่มีชื่อเสียง วัดเก่าแก่ ปราสาทหิน หรือคูในศิลปะแบบเขมร อาคารเก่าแก่ ความคิดดังกล่าวถึงแม้จะมีส่วนที่ถูกอยู่บ้างแต่ก็ได้ครอบคลุมความหมายทั้งหมด (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2538)

จิตา สารยา ได้กล่าวว่า การลงไปศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่นที่มีมวลชนเป็นตัวเคลื่อนไหว คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรืออีกนัยหนึ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้นมวลชน เป็นประวัติศาสตร์ที่คนภายในท้องถิ่นเชื่อว่าเป็นจริงซึ่งในที่นี้จะใช้คำว่าประวัติศาสตร์จากภายใน (history from the inside) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตและมี dynamic เสมอ ประวัติศาสตร์จากภายในไม่ได้คาดหวังหาข้อเท็จจริงจากข้อมูล แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงเกิดจากแรงสะท้อน

ทางความคิดของคนในสังคม ซึ่งปรากฏในรูปของตำนาน นิทานพื้นบ้านเรื่องปรัมปรามาแล้วแต่อดีต และโดยการสัมภาษณ์ สืบสวนในปัจจุบัน (ธิดา สารเยา, 2529)

ศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายว่า “ท้องถิ่น” เป็นคำที่มีความหมายกว้างและมักเข้าใจไม่ตรงกัน แต่อาจสรุปได้ว่า ท้องถิ่นหรือมาตุภูมิเป็นบริเวณที่มีผู้คน อาจเป็นกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มหรือกลุ่มหลายชาติพันธุ์มาตั้งแหล่งอาศัยอยู่ร่วมกันโดยใช้พื้นที่ในการทำมาหากินร่วมกัน เช่น ที่ที่เป็นไร่นา ส่วนที่ที่เป็นที่สาธารณะ เช่น ป่าเขา หนองน้ำ ท้องทุ่ง ชุมชนในท้องถิ่นนั้น ต่างได้ใช้และเกิดสำนึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและกติกาทิศเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543)

อาจสรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวในอดีตของความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ ผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและกับผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมกัน อาจเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่ม โดยที่ผู้คนดังกล่าวมีสำนึกร่วมกัน ผู้คนเหล่านี้ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและภายนอก ได้เกิดการปรับตัวและประสบการณ์ดังกล่าวบางประการได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนรุ่นต่อมา

2. ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไว้ว่า ประวัติศาสตร์ชาติเป็น “ประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในประเทศเดียวกันหรือระดับท้องถิ่นอันหลากหลาย เป็นพื้นที่หรือแผ่นดินที่เป็นประเทศชาติ เช่น กินแดนประเทศไทย เรียกว่า สยามประเทศ มีประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจที่ยืดโยงผู้คนในระดับท้องถิ่นหลากหลายให้รวมเป็นพวกเดียวกัน เช่น มีภาษากลางร่วมกัน มีระบบความเชื่อประเพณีพิธีกรรมเดียวกัน มีสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองร่วมกัน เป็นต้น ทั้งหมดนี้หล่อหลอมและผลักดันให้คนในดินแดนสยามสมมติชื่อเรียกตัวเองอย่างรวม ๆ ว่า “คนไทย” เริ่มมีหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา ฉะนั้น คนไทยเป็นชื่อรวมระดับชาติภูมิ ประวัติศาสตร์ชาติภูมิกลายเป็นประวัติศาสตร์รัฐชาติหรือประวัติศาสตร์แห่งชาติที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2541)

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายว่า “ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรื่องเล่าร่วมกันของคนไทยทุกคนในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน ความทรงจำร่วมกันที่สร้างขึ้นใหม่นี้สามารถเข้าไปแทนที่ความทรงจำของคนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นพลเมืองของชาติได้ในระดับหนึ่งแต่ไม่ใช่ทุกกลุ่ม” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

งานเขียนที่ได้รับแนวคิดจากตะวันตกโดยเฉพาะของกลุ่มที่เรียกว่า โพสติวิสม์ (Positivism) ซึ่งได้ใช้แนวทางวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้ทดลองได้ และสามารถอธิบายด้วยเหตุและผล ดังนั้น งานเขียนที่ใช้ข้อมูลหรือหลักฐานที่เป็นเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จึงมักไม่นำมาศึกษา แต่หลักฐานที่มีผู้บันทึกไว้จึงให้ความน่าเชื่อถือมากกว่าและ

มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้ปกครอง โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ดังนั้น เนื้อหาประวัติศาสตร์จึงมักเน้นเรื่องที่ศูนย์กลางและบุคคลมากกว่า เรื่องของคนทั่วไป

3. บทบาทของประวัติศาสตร์ชาติ

บทบาทของประวัติศาสตร์ชาติมีบทบาทต่อสังคมไทยมาเป็นเวลานานและดูจะเป็นแนวคิดหลักที่กำหนดสังคมไทยไว้ ทั้งเนื้อหาและวิธีการศึกษามีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยที่รับเอาแบบการเขียนประวัติศาสตร์ชาติไปใช้ และมีตำนานไม่น้อยเช่นกันที่พยายามผูกเรื่องให้เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติ งานเขียนเรื่องท้องถิ่นต่างได้รับอิทธิพลจากประวัติศาสตร์ชาติในรูปแบบต่าง ๆ กัน และหลายครั้ง เรื่องของท้องถิ่นต้องการที่ยืนในประวัติศาสตร์ชาติด้วย เช่น กรณีการขึ้นมามีอำนาจของกลุ่มส่วยหรือพวกข้าจับช้างจากบริเวณเมืองอัตตะปือ มาเป็นเจ้าเมืองต่างๆ แถบศรีสะเกษ และเมืองสุรินทร์ โดยเชื่อมโยงกับพงศาวดารว่า ในปี พ.ศ. 2302 ช้างเผือกเชือกหนึ่งของพระเจ้าเอกทัศแห่งกรุงศรีอยุธยาได้หนีเข้ามาอยู่แถบแขวงเมืองจำปาศักดิ์ ส่วย 5 คน คือ ตากะตะ, เชียงขันธุ์, เชียงมะ, เชียงปุม, และเชียงสี สามารถนำช้างเผือกไปถวายพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้และโปรดให้ผู้นำส่วยเป็นผู้ปกครองเมือง คือ 1. ตากะจะ เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมืองขันธุ์ (ภายหลังตากะจะสิ้นชีวิตโปรดเชียงขันธุ์ดำรงตำแหน่ง เจ้าเมืองขันธุ์แทน) 2. เชียงมะ เป็นพระสังฆะบุรีศรีนครอัจจะ เจ้าเมือง สังฆะ 3. เชียงปุม เป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ เจ้าเมืองสุรินทร์ และ 4. เชียงสี เป็นพระศรีนครเตา เป็นเจ้าเมืองรัตนบุรี (เดิม วิชาญพจนกิจ, 2542)

นอกจากนี้ มีผู้ติดตามของกลุ่มหัวหน้าส่วยเหล่านี้ได้พาผู้คนออกไปตั้งบ้านเรือนในบริเวณต่างๆ และต่อมาได้กลายเป็นเมืองบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ อีกหลายเมือง เช่น เมืองไพรขลา เมืองบัว เมืองเตา หลังจาก ที่ผู้นำส่วยได้สิ้นชีวิตไป ผู้คนในพื้นที่เขตทุ่งกุลาร้องไห้ได้ให้ความเชื่อและนับถือวิญญาณของอดีตผู้นำ ดังกรณีของพระเจ้าศรีนครเตาในการที่ดูแลปกป้องรักษาคุ้มครองผู้คนในชุมชน ดังนั้น เรื่องของท้องถิ่นจึงต้องเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งมีงานเขียนอีกไม่น้อยที่พยายามเชื่อมโยงท้องถิ่นกับศูนย์กลางอำนาจในส่วนกลางอาจเป็นกลุ่มลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรือบางครั้งเกี่ยวข้องกับศูนย์กลางอำนาจกลุ่มแม่น้ำโขง

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยให้ภาพของประวัติศาสตร์ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังได้กล่าวมานับตั้งแต่มีการศึกษา “ประวัติศาสตร์” แบบใหม่ในประเทศไทย การเขียนประวัติศาสตร์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์แบบโพสิติวิสม์ (Positivism) โดยให้ความสำคัญกับการมีหลักฐานที่มีชื่ออ้างอิงได้ ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจึงมักเป็นเรื่องของผู้นำหรือชนชั้นสูงในสังคม จึงเป็นการมองภาพอดีตจาก “ข้างบน” ลงมาสู่ “ข้างล่าง” แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้คนทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตผู้คนนอกศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง จึงทำให้เนื้อหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมารวมกัน เนื้อหาประวัติศาสตร์ใหม่คงจะทำให้เห็นภาพอดีตของสังคมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงช่วยเติมภาพอดีตของผู้คนและเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยให้สมบูรณ์มากกว่าที่ได้กระทำมา

ประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด

ร้อยเอ็ด เดิมสะกดว่า ร้อยเอ็จ เป็นจังหวัดบริเวณลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสานตอนกลางของประเทศไทยเคยเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

โดยปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า “สาเกตนคร” หรือเมืองร้อยเอ็ดประตู อันเนื่องมาจากเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองโดยที่มีเมืองขึ้นจำนวนมาก การตั้งชื่อเมืองว่า “ร้อยเอ็ดประตู” นั้น น่าจะเป็นการตั้งชื่อเชิงอุปมาอุปไมยให้เป็นสิริมงคลและแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองมากกว่าการที่เมืองจะมีประตูเมืองอยู่จริงถึงร้อยเอ็ดประตู ซึ่งการตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองผ่านการมีประตูเมืองจำนวนมากนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างมาจากเมืองหรืออาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองในสมัยโบราณอย่างทวารวดีซึ่งมีความหมายว่าเมืองที่มีประตูล้อมรอบเป็นกำแพง หรืออย่างเมืองหงสาวดีที่มีประตูเมืองรายล้อมกำแพงเมืองอยู่สี่ประตู ซึ่งแต่ละประตูนั้นจะตั้งชื่อตามเมืองขึ้นของตน เช่น เชียงใหม่ อโยธยา จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนั้นการตั้งชื่อเมืองให้ดูยิ่งใหญ่เกินจริงเพื่อความเป็นสิริมงคลก็ถือเป็นธรรมดาของการตั้งชื่อเมืองหรืออาณาจักรในสมัยโบราณ

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่าเมืองร้อยเอ็ดน่าจะมีเพียงสิบเอ็ดหัวเมือง อันเนื่องมาจากการเขียนจำนวนตามแบบภาษาลาวโบราณ โดยเลขสิบเอ็ดจะประกอบไปด้วยเลขสิบกับเลขหนึ่ง (10+1=101) ทำให้เกิดการอ่านที่ผิดเพี้ยนเป็นคำว่าร้อยเอ็ดนั้น น่าจะเป็นสมมุติฐานที่คลาดเคลื่อน เพราะจากการตรวจสอบข้อความตัวอักษรธรรมในต้นฉบับใบลานเรื่องอุรังคธาตุไม่ปรากฏว่ามีจุดไหนที่เขียนชื่อเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวเลข แต่กลับมีการเขียนถึงเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวอักษรทุกจุด (มีทั้งหมด 59 จุด) และไม่มีข้อความตอนใดที่บรรยายแจกแจงรายชื่อหัวเมืองทั้ง 11 แห่ง ประกอบกับตามธรรมดาของการตั้งชื่อต่างๆไม่ว่าจะคนหรือเมืองนั้น จะต้องมีการออกเสียงก่อนถึงจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรหรือตัวเลข ซึ่งหากชื่อเมืองแต่เดิมชื่อว่าเมืองสิบเอ็ดประตูแล้ว จึงมีการจารึกชื่อเป็นตัวเลขอย่าง 101 นั้น คำว่าสิบเอ็ดก็ไม่น่าจะออกเสียงเพี้ยนจนมาเป็นคำว่าร้อยเอ็ดอย่างในปัจจุบันได้ ดังนั้นชื่อเมืองร้อยเอ็ดหรือเมืองร้อยเอ็ดประตูจึงน่าจะเป็นชื่อเมืองที่มีมาอยู่แต่แรกเริ่มดังปรากฏในหลักฐานสำคัญ คือ ตำนานอุรังคธาตุฉบับกรมศิลป์ฯ

สรุปความหมาย ก็คือ มีคำ 2 คำที่ต้องทำความเข้าใจ คำแรก คือคำว่า ร้อยเอ็ด แปลว่าจำนวน ที่มากมายจนนับไม่ถ้วน และ อีกคำหนึ่ง ก็คือ คำว่า เมืองร้อยเอ็ดประตู ซึ่งมีนักวิชาการ ได้ตีความว่าน่าจะหมายถึง ทวารวดี เพราะ ทวาร แปลว่า ช่อง, รู, ประตู วดี หรือ วดี แปลว่า เขตหรือ ร้ว ทวารวดี จึงแปลว่า เมืองที่มีประตูเป็นร้ว ซึ่งเปรียบเทียบแล้วน่าจะมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าเมืองร้อยเอ็ดประตูที่สุด ซึ่งจะอธิบายถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดพอสังเขป ดังนี้

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (1800 - 2500 ปี)

พบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั่วไปในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีการขุดพบแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัวซึ่งสันนิษฐานว่า ชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ค้นพบมีอายุประมาณ

1,800-2,500 ปีมาแล้ว และมักมีถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำกับใกล้แหล่งเกลือสินเธาว์ อิทธิพลของพุทธศาสนาภายใต้วัฒนธรรมทวารวดีได้เข้ามาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12-15 มีหลักฐานสมัยทวารวดีที่สำคัญ เช่น คูเมืองร้อยเอ็ด เจดีย์เมืองหงส์ในเขตอำเภอจตุรพักตรพิมาน กลุ่มใบเสมาบริเวณหนองศิลาเลขในเขตอำเภอนมไพรและพระพิมพ์ดินเผาปางนาคปรกที่เมืองไพรในเขตอำเภอเสลภูมิ

วัฒนธรรมจากอาณาจักรขอมได้แพร่เข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 16 ปรากฏหลักฐานอยู่มาก เช่น สถาปัตยกรรมในรูปแบบของปราสาทหิน เช่น กู่กาสิงห์ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ปราสาทภูในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่พระโกนาในเขตอำเภอสวรรณภูมิ และประติมากรรมที่เป็นรูปเคารพทางศาสนาที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ทำจากหินทรายและโลหะเป็นจำนวนมาก (ระบบออนไลน์, 2563)

ภาพที่ 1 : โบราณวัตถุบางชนิดที่พบมีลักษณะเฉพาะ เช่น ภาชนะเนื้อดินหยาบ
ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm>

2. สมัยทวารวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 15)

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องถึงสมัยทวารวดี เมืองที่สร้างขึ้นมีรูปร่างและที่ตั้งไม่แน่นอน แต่มีลักษณะที่สำคัญคือ มีคูน้ำและคันดิน ล้อมรอบชุมชน ร่องรอยที่ยังเห็นอยู่ของคูเมืองและคันดินได้แก่บริเวณด้านตะวันออกของวัดบูรพาภิราม ด้านใต้ของเมืองบริเวณโรงเรียนสตรีศึกษา นอกจากนี้ยังพบอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของร้อยเอ็ด ได้แก่ บ้านเมืองไพร (เขตอำเภอเสลภูมิ) บ้านเมืองหงส์ (เขตอำเภอจตุรพักตรพิมาน) บ้านสีแก้ว (เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด) หนองศิลาเลข บ้านชะโด (เขตอำเภอนมไพร) และบ้านดงสิงห์ (เขตอำเภอจังหาร) (ระบบออนไลน์, 2563)

ภาพที่ 2 : วัดบูรพาภิราม

ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm>

3. สมัยลพบุรีหรือวัฒนธรรมขอม (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 18)

พบโบราณสถานและโบราณวัตถุสมัยลพบุรีหรือละโว้ที่เป็นที่รู้จักดี ได้แก่ ปราสาทหิน กู่กาสิงห์ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่พระโกนาในเขตอำเภอสว่างภูมิ ปรางค์กู่ในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่โพธิ์ระฆัง กู่โพธิ์วิท กู่บ้านเมืองบัวในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่คันหนามในเขตอำเภอพนทราย สำหรับโบราณวัตถุ ได้แก่ รูปเคารพและเครื่องมือเครื่องใช้ในศาสนา เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิวลึงค์ ภาชนะดินเผา คันฉ่องสำริด กำไลสำริด เป็นต้น (ระบบออนไลน์, 2563)

ภาพที่ 3 : ปราสาทหิน

ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm>

4. สมัยอาณาจักรล้านช้าง

ได้ปรากฏชื่อเมืองร้อยเอ็ดในเอกสารของลาวว่า พระเจ้าฟ้าจัมเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นบุตรเขยเมืองขอม ได้นำไพร่พลมารวมกำลังกันอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด ก่อนยกกำลังไปยึดเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ได้สำเร็จแล้วจึงได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

หลักฐานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดขาดหายไปประมาณ 400 ปี จนถึงประมาณปีพ.ศ. 2231 เมืองเวียงจันทน์เกิดความไม่สงบ พระครูโพนสะเม็ดพร้อมผู้คนประมาณ 3,000 คน ได้เชิญเจ้าหน่อกษัตริย์อพยพ ลงมาตามแม่น้ำโขง แล้วมาตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเมืองจำปาศักดิ์ ผู้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระครูโพนสะเม็ดจึงได้นิมนต์ให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และปกครองเมืองจำปาศักดิ์ ต่อมาเจ้า หน่อกษัตริย์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้ขยายอิทธิพลไปในดินแดนต่าง ๆ เหนือสองฝั่งแม่น้ำโขง ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นหลายแห่งและส่งบริวารไปปกครอง เช่น เมืองเชียงแตง เมืองสีทันดร เมืองรัตนบุรี เมืองคำทอง เมืองสาละวัน และเมืองอัตตะปือ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้มอบหมายให้อาจารย์แก้วควบคุมไพร่พลประมาณ 3,000 คน มาสร้างเมืองขึ้นใหม่ในดินแดนอีสานตอนล่าง เรียกว่า เมืองท่ง ปัจจุบัน

อยู่ในเขตอำเภอสวรรณภูมิ มีเจ้าเมืองต่อมาคือ ท้าวมืด ท้าวทน (พระขัติยะวงษา ต้นตระกูล ณ ร้อยเอ็ด) ท้าวเชียงและท้าวสุน

5. สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

ปี พ.ศ. 2318 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยากรมท่าและพระยาพรหมเดินทางมาดูแลหัวเมืองในภาคอีสาน ท้าวทนจึงได้เข้ามาขออ่อนน้อม พระยาทั้งสองจึงมีใบบอกไปยัง กรุงธนบุรีขอตั้งท้าวทน (ต้นตระกูล ณ ร้อยเอ็ด) เป็นเจ้าเมือง โดยยกบ้านกุ่มอ่างขึ้นเป็น “เมืองร้อยเอ็ด” ตามนามเดิม ท้าวทนได้รับแต่งตั้งเป็นพระขัติยะวงษา นับว่าเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก ส่วนเมืองท่งนั้นบรรดากรมการเมืองเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่ไม่เหมาะสม จึงได้ย้ายไปตั้งบริเวณดงท้าวสาร และให้ชื่อว่า “เมืองสุวรรณภูมิ” นับแต่นั้นมาทั้งเมืองร้อยเอ็ดและเมืองสุวรรณภูมิต่างมีฐานะขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรีเช่นเดียวกัน

พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่ ทำให้เมืองร้อยเอ็ดและบรรดาหัวเมืองอีสานล้วนต้องขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนเมืองร้อยเอ็ดก็ได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนมีฐานะทางการเมืองและความสำคัญเหนือเมืองสุวรรณภูมิในเวลาต่อมา

พ.ศ. 2326 พระขัติยะวงษา (ท้าวทน) ถึงแก่กรรม ท้าวสีลังบุตรคนโตได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระขัติยะวงษา เจ้าเมืองร้อยเอ็ดสืบแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2369 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อกองทัพกบฏถูกตีแตกถอยร่นกลับมา กำลังทหารจากเมืองร้อยเอ็ดได้เข้าโจมตีฆ่าเดิมจนพวกกบฏแตกพ่าย พระขัติยะวงษา (สีลัง) มีความดีความชอบได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาขัติยะวงษา

ภาพที่ 4 : พระยาขัติยะวงษา

ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm> (ทน)

ในปี พ.ศ. 2418 เกิดสงครามปราบฮ่อที่เวียงจันทน์และหนองคาย เจ้าเมืองอุบลได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้ายกกำลังไปปราบ โดยเกณฑ์กำลังพลจากหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือไปช่วยปราบกบฏ เมื่อกองทัพยกมาถึงเมืองร้อยเอ็ด พระขัติยะวงษา (สาร) และราชวงศ์ (เสือ) ได้สมทบกำลังไปปราบฮ่อด้วย เมื่อเสร็จศึก ราชวงศ์ (เสือ) ได้รับแต่งตั้งเป็นพระขัติยะวงษา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองในระบบมณฑลเทศาภิบาล จึงให้รวมหัวเมืองอีสานเข้าด้วยกัน แล้วแบ่งออกเป็น 4 กองใหญ่ แต่ละกองมีข้าหลวงกำกับ การปกครองกองละ 1 คน และมีข้าหลวงใหญ่กำกับราชการอีกชั้นหนึ่งอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ กองใหญ่ทั้ง 4 กอง ได้แก่ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือและหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง เมืองร้อยเอ็ดเป็นหัวเมืองเอกในจำนวน 12 เมืองของหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีศูนย์การบริหารหัวเมืองอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราระบบการปกครองเทศาภิบาลขึ้นใช้ปกครองส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ หัวเมืองลาวกาว จึงเปลี่ยนฐานะเป็นมณฑลลาวกาว ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือและมณฑลอีสานตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2450 เมืองร้อยเอ็ดได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 เมือง คือ เมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองกมลาไสย และเมืองกาฬสินธุ์

ในปี พ.ศ. 2453 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของเทศาภิบาลข้าหลวงมณฑลอีสานว่า ควรแยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบลราชธานีและมณฑลร้อยเอ็ด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามที่เสนอ มณฑลร้อยเอ็ดจึงมีเขตปกครอง 3 จังหวัดคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอูตร เป็นภาคเรียกว่า ภาคอีสาน มีอุปราชประจำภาคอยู่ที่เมืองอุดรธานี ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2468 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกภาคอีสาน แล้วปรับเปลี่ยนเป็นการปกครองระบบมณฑลตามเดิม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2469 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยุบมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอูตร แล้วให้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดขึ้นต่อมณฑลนครราชสีมา

ระหว่างปี พ.ศ. 2445-2455 ได้เกิดกบฏผีบุญขึ้นในจังหวัดร้อยเอ็ดอันมีสาเหตุมาจากการยกเลิกการปกครองแบบดั้งเดิม โดยยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง แล้วแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลางไปปกครอง ทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่มเจ้าเมืองเดิมและทายาท กบฏผีบุญเกิดขึ้นจากการมีผู้อ้างตัวเป็นผู้วิเศษตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในที่สุดก็ถูกทางราชการปราบได้ราบคาบ

ในปี พ.ศ. 2469 อำมาตย์เอก พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ข้าหลวงจังหวัดร้อยเอ็ด เห็นว่า บึงพลาญชัย (เดิมชื่อว่าบึงพระลานชัย) ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองร้อยเอ็ดต้นเงิน ถ้าปล่อยทิ้งไว้ บึงก็จะหมดสภาพไป จึงได้ชักชวนชาวบ้านจากทุกอำเภอมารวมขุดลอกบึงเพื่อให้มีน้ำขังอยู่ได้ตลอดปี ได้ดำเนินการขุดลอกบึงทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่ 2 ปี มีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน นับว่า เป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งของไทยที่ควรจารึกไว้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่

ลูกหลานไทยต่อไปชั่วกาลนาน ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจนเป็นมรดกที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดมาตราบเท่าทุกวันนี้

ภาพที่ 5 : บึงพระลานชัย

ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm> (ทน)

สรุป (Conclude)

ประวัติศาสตร์คือการบรรยายและอธิบายถึงเรื่องราวในอดีตโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติเวลา และให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานโดยเฉพาะหลักฐานชั้นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนจึงมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านั้นตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ด้วย ส่วนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องราวในอดีตของความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ ผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและกับผู้คนที่ย้ายอยู่ร่วมกัน อาจเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่ม โดยที่ผู้คนดังกล่าว มีสำนึกร่วมกัน ผู้คนเหล่านี้ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและภายนอกได้เกิดการปรับตัวและประสบการณ์ดังกล่าวบางประการได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนรุ่นต่อมาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้คนทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตผู้คนนอกศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง จึงทำให้เนื้อหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมารวมกัน เนื้อหาประวัติศาสตร์ใหม่คงจะทำให้เห็นภาพอดีตของสังคมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงช่วยเติมภาพอดีตของผู้คนและเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยให้สมบูรณ์มากกว่าที่ได้กระทำมา

บทความนี้จะนำเสนอองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับ“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรว่าด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งถือว่าองค์ความรู้เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งสำหรับการศึกษาและการนำไปประยุกต์ใช้ ด้านประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ในมิติท้องถิ่น โดยประเด็นสำคัญที่เสนอ ได้แก่ ความหมายของประวัติศาสตร์ ลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บทบาทของประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ด

เอกสารอ้างอิง (References)

ขจร สุขพานิช. (2521). ประวัติศาสตร์ พ.ศ. 1600 - 2310. กรุงเทพฯ ฯ : ปรีณบุคส์.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). **กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก**. กรุงเทพฯ : มูลโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พัตยยะ. (2525). **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ดวงดีการพิมพ์.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2542). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิดา สาระยา. (2529). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ร้อยเอ็ด 101. (2564). **ประวัติความเป็นมา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/rxyxed101/naeana-canghwad-rxyxed/2-prawati-khwam-pen-ma>. [26 มกราคม 2564]
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2564). **จังหวัดร้อยเอ็ด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki>. [26 มกราคม 2564]
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). **ทัศนะอภิปรัชญา สังคม-วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). **พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2521). **ประวัติศาสตร์ทั่วไป**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด ศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด. (2564). **ประวัติความเป็นมาของจังหวัด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.roiet.go.th/>. [25 มกราคม 2564].
- สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด. (2564). **ประวัติความเป็นมา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://district.cdd.go.th/muang>. [27 มกราคม 2564].
- หอมรดกไทย. (2564). **จังหวัดร้อยเอ็ด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/roied.htm>. [25 มกราคม 2564]
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2538). **“แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม” ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทย: พัฒนาการและความต่อเนื่อง**. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.